

6. Моделирование и изучение механизмов переноса радиоактивных веществ из наземных экосистем в водные объекты зоны влияния Чернобыльской аварии : заключительный отчет проекта экспериментального сотрудничества / под ред. У. Сансоне и О. В. Войцеховича. – Киев : Чернобыльтехинформ, 1996. – 195 с.
7. Оцінка впливу розробки Хотиславського кар'єра на радіоекологічну ситуацію у водних екосистемах Шацького національного природного парку / [О. М. Волкова, В. В. Беляєв, А. М. Михалевич та ін.] // Тези доп. XX щорічної наук. конф. Ін-ту ядер. дослідж. НАН України (м. Київ, 28 січ. – 1 лют. 2013 р.). – К. : [б. в.], 2013. – С. 183–184.
8. Радіоекологічні проблеми водних екосистем Шацького національного природного парку / О. М. Волкова, В. В. Беляєв, Ю. М. Ситник, А. М. Михалевич // Природа Західного Полісся та прилеглих територій. – 2012. – № 9. – С. 328–334.
9. Радіонукліди у водних екосистемах України / [М. І. Кузьменко, В. Д. Романенко, В. В. Деревець та ін.] – К. : Чорнобильінтерінформ, 2001. – 318 с.
10. Техно-екосистема АЭС. Гидробиология, абиотические факторы, экологические оценки / под ред. А. А. Протасова. – Киев : Ин-т гидробиологии НАН Украины, 2011. – 234 с.

Стаття надійшла до редколегії
16.10.2013 р.

УДК 338.48:75:81:379.85

А. Р. Гринасюк – аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Методичні основи оцінки атрактивності ландшафтів

Роботу виконано на кафедрі туризму та готельного господарства СНУ ім. Лесі Українки

У статті розглянуто теоретичні підходи та систему критеріїв для здійснення комплексної оцінки атрактивності ландшафтів. Узагальнено основні проблеми оцінки ландшафтів за наявними методиками. Визначено місце і роль оцінки привабливості пейзажів для організації екологічного туризму. Проаналізовано визначення найбільш принадних ландшафтів за компонентною структурою, а також за набором якісних показників. Представлено класифікацію оцінок атрактивності ландшафтів. Зазначено актуальність визначення унікальних природних ландшафтів і створення нових об'єктів природно-заповідного фонду для збереження найбільш цінних із естетичного погляду територій. Визначено місце та роль оцінки привабливості пейзажів для організації екологічного туризму.

Ключові слова: екологічний туризм, атрактивність ландшафтів, оцінка естетичної привабливості території, природні заповідники.

Гринасюк А. Р. Методические основы оценки аттрактивности ландшафтов. В статье рассматриваются теоретические подходы и система критериев для осуществления комплексной оценки аттрактивности ландшафтов. Обобщены основные проблемы оценки ландшафтов по существующим методикам. Определено место и роль оценки привлекательности пейзажей для организации экологического туризма. Проанализированы определения наиболее привлекательных ландшафтов по компонентной структуре, а также по набору качественных показателей. Представлена классификация оценок аттрактивности ландшафтов. Указана актуальность определения уникальных природных ландшафтов и создание новых объектов природно-заповедного фонда для сохранения наиболее ценных в эстетическом отношении территорий. Определено место и роль оценки привлекательности пейзажей для организации экологического туризма.

Ключевые слова: экологический туризм, аттрактивность ландшафтов, оценка эстетической привлекательности территории, природные заповедники.

Hrynasiuk A. R. Methodical Bases of Landscapes Attractiveness Estimates. The article deals with theoretical approaches and criteria system for landscapes attractiveness comprehensive evaluation. Basic problems of landscapes evaluation using existing methods were generalized. Determination of the most attractive landscapes according to component structure and set of quality indicators was analyzed. Classification of landscapes' attractiveness ratings was given. Relevance of unique natural landscapes determination and new protected fund objects creation for preservation of the most valuable in aesthetic terms areas was shown. Place and role of landscapes attractiveness evaluation for ecotourism were determined.

Key words: ecotourism, attractiveness of landscapes, evaluation of aesthetic attractiveness, landscape nature reserves.

© Гринасюк А. Р., 2014

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі економічного розвитку нинішнього суспільства, при загостренні екологічних проблем, підвищенні рівня урбанізації й господарського освоєння земель усе актуальнішим є збереження унікальних природних ландшафтів. Мальовничі пейзажі слід розглядати як важливий природний ресурс для розвитку рекреаційного господарства. Найбільш раціональною формою організації рекреаційної діяльності з одночасним збереженням природних територіальних комплексів (ПТК) є національні природні парки (НПП). Слід зазначити, що створення НПП на основі естетичної привабливості ландшафтів неможливе, тому для забезпечення єдності рекреаційної та природоохоронної функцій варто залучити досвід інших країн та створити пейзажні природні заповідники (ППЗ), які оберігатимуть красу природи.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Оцінці атрактивності ландшафтів присвячені роботи в галузі психології, географії, архітектури. Естетичній привабливості пейзажів присвячено праці Ж. І. Бучко, М. Д. Гродзинського, О. В. Савицької, К. І. Ерінгіса, А. Р. Будрюнаса, В. П. Стаускаса, В. А. Ніколаєва, К. Н. Горба, В. І. Гетьмана, С. В. Анісімової, Д. А. Диріна, А. Н. Мартинової, Phillip S. Kane та ін.

На основі вивчення різних підходів до оцінювання атрактивності ландшафтів основним завданням у реалізації таких перспектив є розробка методів, які найбільш ефективно дадуть змогу оцінити природні ландшафти Волинської області.

Мета статті – проаналізувати теоретичні підходи щодо методів оцінювання атрактивності ландшафтів. Основні **завдання дослідження**: з'ясувати особливості наявних методик; проаналізувати критерії оцінювання атрактивності ландшафтів, обґрунтувати важливість оцінювання привабливості пейзажів для організації туристичної діяльності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проблема сучасних методик оцінки атрактивності ландшафтів – відсутність комплексності. Тому Д. А. Дирін і Е. С. Попов [1] розділяють наявні методики на об'єктивістські та суб'єктивістські. Перші передбачають з'ясування об'єктивних критеріїв естетичної привабливості, які криються у фізіономічних характеристиках ландшафту, другі – вказують на суб'єктивну природу краси, допомагають досліджувати особливості ландшафтно-естетичних переваг у різних груп людей [2].

Очевидно, що для кожного регіону повинні бути розроблені, поряд з загальними єдиними підходами, свої прийоми оцінки, оскільки властивості ландшафтів в різних природних комплексах і їх значення для людини дуже різні. Розробка методики оцінки естетичних властивостей ландшафтів пов'язана з певними труднощами, оскільки при цьому потрібно враховувати як об'єктивні критерії властивостей ландшафту, так і суб'єктивні критерії сприйняття людиною пейзажних картин [4].

Використовуючи об'єктивний підхід в розробці методів оцінювання атрактивності ландшафтів, враховують основні природні компоненти або ж усі можливі чи найбільш розповсюджені на певній території. Звичайно для більшої достовірності результатів варто враховувати більшу частину об'єктів для їх оцінювання, що збільшить результативність, але охопити всі структурні елементи ландшафтів – складний і довготривалий процес.

Під час дослідження зі суб'єктивним підходом оцінюється емоційний вплив властивостей ландшафту на людину. Такі методики повинні залучати велику кількість людей, як експертів, так і місцевих жителів. Результати оцінки атрактивності ландшафтів можуть суттєво відрізнятись під впливом певних чинників. А. Н. Мартинова [3] умовно поділяє їх на дві великі групи – об'єктивні й суб'єктивні. До суб'єктивних можна віднести такі чинники, як тип особистості, ситуація і настрої, до об'єктивних – оточення, або умови життя людини, і віковий критерій. Така закономірність впливає на кінцевий результат дослідження. Застосовуючи однаковий набір естетичних показників, що характеризують ландшафт, під час оцінки різних природних елементів можна простежити, яким пейзажам ті чи інші респонденти віддають перевагу.

У середині 1970-х рр. за рішенням Австралійської ради національного фонду було прийнято рішення оцінити і класифікувати ландшафти, кінцевою метою мав бути захист природних ландшафтів. Американський дослідник Ph. D. Philip S. Kane розробив чотири методи, які використовував Комітет охорони природи. Два з них, що виявились найбільш успішними, були засновані на суб'єктивному та об'єктивному підходах, тому, на нашу думку, дадуть достовірніші результати. Перший метод фіксує оцінку респондента на певні структурні компоненти ландшафту, другий – реакцію респондента на якісні показники загального вигляду пейзажу [6]. Ці методи можна адаптувати до будь-якої досліджуваної території з урахуванням особливостей ландшафтних компонентів.

Під час оцінки атрактивності пейзажів за компонентною структурою потрібно обрати ті елементи ландшафту, які будуть оцінюватися, а також розробити шкалу оцінок для кожного з них.

Перший метод ґрунтується на анкетному опитуванні респондентів у польових умовах (на місцевості). В анкетній формі компоненти згруповані в шість категорій: форми рельєфу (прибережні або неприбережні), води, рослинний покрив, діяльність людини (наприклад, залізниця, лінія електропередач, мости, міські будівлі тощо), композиційні чинники (наприклад, кольорова різноманітність, видимість, хмарність тощо). Респондент позначає насамперед ті компоненти пейзажу, які він спостерігає, після чого робить їх якісну оцінку за шкалою від -2 до +2 [6].

Головним елементом ландшафтної структури вважається рельєф, як основний чинник формування привабливого пейзажу. Під час оцінки цього компонента враховують його форму, глибину розчленування, перепад висот, крутизну схилів, розчленованість, а також наявність морфоскульптурних форм рельєфу.

Ще одним компонентом атрактивного ландшафту вважають водні об'єкти, наявність яких збільшує рекреаційний потенціал території. Ландшафтні комплекси можуть включати річки, озера, водосховища, а також морські акваторії. Для оцінки привабливості озер, водосховищ та акваторій враховують їх площу, колір та прозорість води, наявність островів та гирла річки, звертають увагу на форму берегів та стан пляжів, також при оцінці акваторій зважають на висоту хвиль та прибій. При оцінці річок враховують колір та прозорість води, кут падіння та швидкість течії, форми та розміри берегів, наявність порогів, каскадів та водоспадів. У деяких методиках оцінювання привабливості ландшафтів враховують наявність штучних гідротехнічних споруд, які можуть псувати загальний вигляд пейзажу.

Важливим компонентом ландшафтної структури є рослинний покрив, який оцінюється за відсотком лісистості території, наявністю унікальних (реліктових або ендемічних) видів, культурних насаджень, орних земель, пасовищ, штучних парків та ін.

Сьогодні залишилось мало незайманих ландшафтів, а отже під час оцінювання привабливості територій варто враховувати об'єкти, створені людиною. Не завжди наявність у пейзажі людських поселень, мостів, доріг, іригаційних систем, історичних чи сакральних будівель псує його загальну картину. Тому, розробляючи методику, варто враховувати їх як компоненти антропогенного ландшафту. Відкритим питанням залишається важливість другорядних критеріїв, таких як сезонність, атмосферні явища, запахи, звуки, температура, життя тварин та ін.

Суть методу, який розробив Ph. D. Philip S. Kane, полягає в оцінці пейзажу за набором якісних показників та за ступенем їх прояву за 7-бальною шкалою [6]. Анкетна форма, яку пропонують респондентам, включає 21 пару прикметників (табл. 1), якими можна охарактеризувати емоційну реакцію на пейзаж. Із них тільки 14 пар важливі для дослідження. Такий підхід допомагає уникнути візерункових відповідей, також, щоб забезпечити достовірність результатів, деякі прикметники з «позитивною» оцінкою записані справа, інші – зліва.

Таблиця 1

Оцінка пейзажу за естетичними якостями

вологий	1	2	3	4	5	6	7	сухий
стриманий	1	2	3	4	5	6	7	емоційний
потворний	1	2	3	4	5	6	7	прекрасний
цікавий	1	2	3	4	5	6	7	нудний
яскравий	1	2	3	4	5	6	7	похмурий
зрозумілий	1	2	3	4	5	6	7	загадковий
гармонійний	1	2	3	4	5	6	7	дисгармонійний
холодний	1	2	3	4	5	6	7	теплый
ніжний	1	2	3	4	5	6	7	суворий
розчаровуючий	1	2	3	4	5	6	7	надихаючий
інтимний	1	2	3	4	5	6	7	громадський
постійний	1	2	3	4	5	6	7	динамічний
неприємний	1	2	3	4	5	6	7	приємний
пригнічуючий	1	2	3	4	5	6	7	збуджуючий
насичений	1	2	3	4	5	6	7	порожній
привабливий	1	2	3	4	5	6	7	відразливий
неоднорідний	1	2	3	4	5	6	7	цілісний
порушений	1	2	3	4	5	6	7	пропорційний
кольоровий	1	2	3	4	5	6	7	безбарвний
хаотичний	1	2	3	4	5	6	7	впорядкований
простий	1	2	3	4	5	6	7	складний

Головна проблема дослідження – підбір пар прикметників, які найбільш точно відповідатимуть естетичним якостям того чи іншого ландшафту. Серед дослідників немає узгодженості у поглядах щодо кількості та змісту цих якостей. Так, Й. Циммерман естетичними якостями ландшафту вважає різноманіття, своєрідність і фізіономічну виразність. Подібну думку висловлюють також Д. Лінтон та Х. Маркл. Деякі вчені важливою якістю ландшафту, яка визначає його естетичність, вважають також його гармонійність і природність. Поряд із цими основними естетичними якостями ландшафту виділяють і чимало інших, другорядних, які можуть посилювати чи послаблювати вияв основних [5].

Щоб більш точно оцінити той чи інший ландшафт, використовують коефіцієнт як відносну важливість кожної пари прикметників. Так, для оцінки атрактивності ландшафтів Південної Австралії найбільшу цінність мають такі пари прикметників: гармонійний/дисгармонійний, потворний/прекрасний, холодний/теплий, розчаровуючий/надихаючий, неприємний/приємний, порушений/пропорційний, привабливий/відразливий та ін.

Під час дослідження за обома методиками враховують оцінку щонайменше 10 респондентів. З подальшим підрахунком середнього значення відповідей для кожного пейзажу дістаємо загальну оцінку привабливості певної території, яка коливається від 0 балів (найменш привабливий) до 100 балів (найбільш привабливий).

Враховуючи отримані дані, пропонується така класифікація оцінок [6]:

- 1) 70 і вище балів: ті частини фізичного середовища, як природні, так і антропогенні, які на думку Національного фонду мають важливе значення для спадщини Австралії і повинні бути збережені;
- 2) оцінка між 69 і 60 балів: ті частини фізичного середовища, як природні, так і антропогенні, які на думку Національного фонду мають важливе значення для спадщини Австралії та повинні бути зареєстровані і рекомендовані для збереження;
- 3) менше 60 балів: надто низькі для реєстрації.

Метод оцінки атрактивності ландшафтів за компонентною структурою є більш аналітичним і об'єктивним. Він забезпечує не лише оцінку привабливості ландшафту, а й деталізує причини такої оцінки. Метод оцінки за естетичними якостями ландшафтів забезпечує менш корисну інформацію, але натомість його можна використовувати під час роботи з фото.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Оцінювання атрактивності ландшафтів пов'язана з можливістю використовувати привабливі території в організації туристичної діяльності. Найбільш цінні з естетичного погляду ландшафти можуть бути підґрунтям для створення нових об'єктів природно-заповідного фонду, наприклад, пейзажних природних заповідників. Це, в свою чергу, дасть змогу зберегти унікальну красу природи, а також забезпечить нові місця для розвитку екологічного туризму. На привабливих територіях, які не увійшли в систему заповідання, варто облаштувати місця, призначені для рекреаційного відпочинку (наприклад, пішохідний, велосипедний, рибацький, пізнавальний, сімейний, кінний та інші види туризму).

Джерела та література

1. Дирин Д. А. Оценка пейзажно-эстетической привлекательности ландшафтов : методологический обзор / Д. А. Дирин, Е. С. Попов // Изв. Алтай. гос. ун-та. – 2010. – № 3. – С. 120–124.
2. Грудина Н. А. Проблемы комплексной оценки эстетической привлекательности ландшафтов (теоретические аспекты) / Н. А. Грудина // Степи Северной Евразии : материалы VI Междунар. симпозиума. – 2012. – С. 934–937.
3. Мартынова А. Н. Атрактивность ландшафтов в формировании туристического продукта / А. Н. Мартынова // Устойчивое развитие туризма: опыт и инновации : материалы II Междунар. науч.-практ. конф. (Улан-Удэ, 23–25 мая 2007 г.). – Улан-Удэ : БНЦ СО РАН, 2007. – 524 с.
4. Мотошина А. А. Оценка эстетических свойств ландшафтов Тобольского района Тюменской области в рекреационных целях / А. А. Мотошина, Л. Н. Вдовюк // Географический вестник : науч. периодический журн. – 2012. – № 4 (23). – С. 10–20.
5. Савицька О. В. Якості ландшафту як об'єкта естетичного сприйняття / О. В. Савицька / Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : зб. наук. пр. – Херсон : [б. в.], 2005. – С. 32–37.
6. Kane P. S. Assessing Landscape Attractiveness: a comparative test of two new method / P. S. Kane // Applied geography. – USA, 1981. – Chapter 1. – С. 77–96.

Стаття надійшла до редколегії
26.10.2013 р.